

Александар Радовић, МА
Библиотека Матице српске, Нови Сад
araddovic@yahoo.com

УДК 766:659.133.1]:027.54(497.113 Нови Сад)

Плакати новосадских ликовних манифестација

Сажетак

Плакат, пропагандно средство настало седамдесетих година XIX века, у савременом библиотекарству јесте важан информациони капитал. Новосадске ликовне манифестације, традиционалне (Новосадски салон) и савремене (Светско бијенале студентског плаката) промовисане су, између осталог, овим јединицама некњижне библиотечке грађе. Визуелно атрактивни материјали, плакати проширују границе графичког дизајна, а истовремено су значајни ресурс података о новосадској културној сцени.

Кључне речи:

плакати, Библиотека Матице српске, Нови Сад, ликовне манифестације

I Плакати у библиотекарству

У низу дефиниција плаката, иконографски значај имају речи класика те дисциплине, Мориса Рикардса.¹ По Рикардсу, плакат је репродукција, производ потрошачког друштва и његов инструмент. Кроз историју је и *vox dei, vox populi, vox domini*. У почетку је само реч, која временом добија и ликовни израз. *Жена у белом* Жила Шереа из седамдесетих година XIX века означава еру модерног плаката. Пад плаката је везан за ТВ комерцијализацију шездесетих и седамдесетих година XX века. „Плакат... поново оживљује и ступа на сцену, ...у форми толико новој да се уопште не може препознати“².

Према „тумачима“ плаката, он мора бити ликовно схватљив, читљив, оптимално са највише пет речи. За колекционаре су најатрактивнији политички плакати и плакати са ликовном садржином, које најчешће објављују ликовне манифестације.

Грађа која по својој природи и дефиницији не припада ни монографским ни серијским публикацијама, као што је плакат, посебан је и специфично третиран библиотечки фонд.

Плакати су најбројније и најатрактивније јединице некњижне библиотечке грађе. Ако је, по Умберту Еку, библиотека меморија човечанства, „плакат је подсетник.“³

Средином осамдесетих година прошлог века, Милева Јурић истиче да „публикација не представља више само штампању ствар класичног профила, већ подразумева као свој неодојиви део грамофонску плочу, географску карту или нпр. дијафилм, ...“⁴.

Према међународним библиотечким стандардима, некњижна библиотечка грађа је материјал „чија је примарна намена пренос идеја, података и естетског садржаја“.⁵ По речима Јасмине Трифунац, „овај материјал није књига већ грађа посебне врсте“⁶, позната и под термином неконвенционална. Без обзира на чињеницу да израз није најадекватнији јер садржи почетну негацију, исти је у употреби и у међународним стандардима – „Non-book Material“ (NBM).

По својој основној функцији, некњижна грађа обавештава, пропагира, скреће пажњу. Ако је тачно да „за писање вести, потребни су подаци, а не надахнуће“⁷ онда и библиотеке постају информациони пултови, а не „само“ спремиште књига.

Један од првих историчара српског штампарства, Александар Арнаутовић, истиче да је недуго по штампању прве књиге у београдској штампарији, (*Средство против колере* септембра 1831. године), штампан и први српски плакат. Овај хроничар српске књиге није пропустио да нагласи да су Београђани посећивали штампарију из дана у дан да би се уверили да је „на објавама био отисак слона;...“⁸. Штампане прогласа о слону који је „тада у Београду био приказиван радозналој публици“⁹ одобрио је Димитрије Давидовић. Из писма Адолфа Бермана, „фактора“ Државне Књигопечатње кнезу Милошу Обреновићу из јула 1832. године, даје се на знање да

⁵ ISBD (NBM): *Međunarodni standardni bibliografski opis neknižne građe* (Београд: Народна библиотека Србије, 2006), str. 13.

⁶ Јасмина Трифунац, „Типологија и класификација некњижне грађе у Народној библиотеци Србије“, у *Колекције у библиотекарству: формирање, заштитна, бојање, одржавање, ревизија и коришћење* (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Крушевац: Народна библиотека, 2008), 115.

⁷ Milorad Ćirilović, „Od vesti do kolumne“, у *Savremeno novinarstvo* (Београд: Fakultet političkih nauka, Ćigolja štampa, 1998), 15.

⁸ Александар Арнаутовић, *Штампарје у Србији у XIX веку* (Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1912).

⁹ Исто, 54

¹ Moris Rikards, *Uspori pad plakata* (Београд: Borba, 1971).

² Исто, 39

³ Данка Нинковић-Славнић, „Пропаганда поноса“, у *Јутославија: моја земља и њен политички плакат: 1969 – 1989* (Љубљана: KD Codeep: Tretaroka, 2006), 55.

⁴ Милева Јурић, „Обавезни примерак: законска заштита или стварна заштита националног фонда“, у *Споменица НБС: 1832-1982* (Београд: Народна библиотека Србије, 1985), 7.

је „слон био врло велики и при том тако паметан...“¹⁰.

Није познато да ли је примерак поменутог плаката предат на чување као обавезни примерак. Чињеница је да је наредбама кнеза Милоша по један примерак сваке штампане „ствари“ (прва штампана књига била је *Басни* Доситеја Обрадовића из 1835. године) морао да буде предат Народној библиотеци. Овим чином је установљена институција обавезног примерка у Србији тридесетих година XIX века, а некњижна библиотечка грађа постаје историографски извор познат под називом *објављенија*.

Некњижна библиотечка грађа у националној култури оставља пажње вредан траг, од *објављенија* до Интернетом презентованог пројекта *Библиографија Србије. Некњижна грађа*¹¹. Од „плаката са слоном“ до узајамне базе података, више стотина српских библиотека укључених у међународни програм COBISS, писани и електронски каталози Народне библиотеке Србије и Библиотеке Матице српске, пружају увид у разноврсност и вредност ове врсте грађе.

Библиотека Матице српске је 1989. године прешла на електронску обраду библиотечког материјала. До сада је у електронску базу података унето више од два милиона записа. Каталогизација плаката из фонда Библиотеке Матице српске почела је децембра 2001. године.

У електронском каталогу Библиотеке Матице српске евидентирано је, закључно са априлом 2010. године, 9.163 плаката.

На основу Међународног стандарда за обраду некњижне библиотечке грађе – ISBN(NBM)¹², Библиотека Матице српске преузела је програмски пакет COBISS у којем се каталогизирају све врсте библиотечког материјала.

Каталогизација плаката врши се у маски „N“ COBISS програма. У њој се каталогизирају и остали материјали који припадају некњижним библиотечким збиркама.

Плакат као *сликовна грађа* евидентира се у одговарајућем пољу 001b-k (дводимензионална графика), док се плакат као *илакаш* у исто поље уноси на следећи начин: 001b-a (текстуална грађа, штампана). Кодирани подаци бележе и „тип грађе“ која се на плакату налази.

Каталогизирани плакати БМС евидентирају се у инвентарним књигама Библиотеке, која прописује обавезу навођења свих неопходних података за ову грађу.

Први плакат у електронској бази података Библиотеке Матице српске каталогизиран је 7. децембра 2001. године. У електронском каталогу БМС заведен

је под идентификационим бројем ID=174247943. Плакат је црно-бели, димензије су му 60x42cm (трећи формат плаката). Овај плакат је „фотомеханичка репродукција“ (то значи да је плакат по COBISS терминологији), текст плаката је српска ћирилица. Плакат је издат у Београду, а година издања је 2001.

Обавеза прикупљања штампаних ствари регулисана је законом. На снази је *Закон о библиотечкој делатности* донет 1994. године (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 34/94). Нови закон о библиотечко-информационој делатности који је пред усвајањем, предвиђа да ће издавачи свих публикација бити дужни да достављају обавезни примерак националним библиотекама, па и примерке плаката. У садашњој пракси, недовољан број примерака каталога, плаката и

проспеката доставља се институцијама које су за ту грађу задужене. „Контролу“ тог поступка отежава чињеница да је све више штампарија које отискују некњижни библиотечки материјал. О њима често нема трага ни на самој грађи, ни у пратећим документима.

Увид у грађу која „плакатира“ ликовне манифестације у Новом Саду, а евидентирана је у фонду Библиотеке Матице српске, дат је на примерима једне традиционалне (*Новосадски салон*) и једне ликовне манифестације новијег датума (*Студенски бијенале студијској илакаши*).

Плакати су каталогизирани у маски „N“ програма COBISS. Подаци на плакатима омогућавају „читање времена“ у којем су плакати настали.

Од тридесет и осам до сада одржаних *Новосадских салона*, Библиотека Матице српске поседује седам плаката. Плакати су евидентирани у следећим годинама: 1971, 1985, 1986, 1987, 1989, 2006, 2008.

Први новосадски салон из 1971. године је текстуални плакат и у пољу за „општу ознаку грађе“ 200b евидентирани је као: *Плакаш*. Плакати осталих шест *Новосадских салона* су они на којима доминирају графички садржаји и стога су означени као *Сликовна грађа*.

Плакат првог *Новосадског салона* (1971), специфичан је по томе што је као организатор манифестације једини пут евидентиран Музеј града Новог Сада. Шест пута је, обавештава електронски каталог Библиотеке Матице српске, организатор Културни центар Новог Сада, који је и данас „на челу“ *Новосадског салона*.

Од седам поменутих плаката, шест је исписано српском латиницом, а плакат из 2006. године је исписан српском ћирилицом.

Наслови целог корпуса ових плаката почињу редним бројем, који је нумеричка ознака за сваку поставку *Новосадског салона*. У одговарајућем пољу програма COBISS (532a) предвиђен је унос текстуалног еквивалента и на тај начин се олакшава претраживање базе података. Први плакат (1971) „почиње“ римским бројем,

¹⁰ А. Арнаутовић, 54.

¹¹ www.nb.rs

¹² ISBN (NBM) – International Standard Bibliographic Description for Non-Book Material

док остали плакати имају арапску нумерацију.

Уз наслов плаката, каталогизатор је додао место одржавања манифестације. На овај начин, подаци о називу манифестације и месту одржавања обједињени су у пољу у којем се наводи „главни стварни наслов“ (200a).

Плакати у Библиотеци Матице српске разврстани су на пет формата. Димензије су одређене према међународним каталошким правилима и уносе се: висина пута ширина. Од седам плаката *Новосадског салона*, шест носе сигнатуру петог (V) формата, јер су дужи од седамдесет центиметара (70cm). Једини плакат четвртог формата из фонда БМС је графички отисак манифестације из 2008. године.

Плакат важи за један од најпроминентнијих производа индустрије графичког дизајна. Анализирајући примери из електронске базе података Библиотеке Матице српске документују чињеницу познату у графичко-дизајнерским круговима, да Нови Сад има реномирану школу графичког дизајна. Аутори поменутих плаката су Александар Педовић, Радуле Бошковић, Иван Лукић, Бранислав Добановачки, Марко Стојановић, Дарко Вуковић и Владимир Страјнић. Њихова имена су евидентирана у пољима одговарајућег програма у која се уносе подаци о одговорности. У складу са каталошким правилима, став је да унос података о колективном ауторству има предност у односу на индивидуалног аутора. Ово значи да су у одговарајућем пољу (710a) забележени подаци о манифестацији, док су подаци о графичким дизајнерима евидентирани у пољу 701a.

Подаци за библиографске јединице уносе се у електронски библиотечки каталог последним преношењем са публикације, без било какве интервенције. Одговарајућим ознакама информише се о подацима који на плакату недостају. Најчешће су то подаци о издавачу и месту издања, док се подаци о штампарии углавном наводе.

Подручје предвиђено за напомене на анализираним плакатима најчешће је без примедби. На једном плакату је у тим пољима (300a, 330a) назначено: „Плакат је делимично оштећен“ и „На плакату су наведени спонзори манифестације“. Други плакат садржи (330a) следећу напомену: „На плакату су наведена имена педесет и три аутора који су излагали на Новосадском салону.“

Предметна и децимална каталогизација плаката из фонда Библиотеке Матице српске извршена је у складу са међународним каталошким правилима. Тема плаката одређена је у одговарајућем пољу (606a) – Ликовна уметност и 606x – Изложбе. Класификација грађе урађена је према систему Универзалне децималне класификације.

Прво *Светско бијенале студеншкој илакација* одржано је у Новом Саду од 23. 4. 2004. до 15. 5. 2004. године. Изложба радова која представља „храбри врли“ плакатски свет са свих континената, одржана је у холу Извршног већа Војводине. Наслов плаката је на енглеском језику, *1st World biannual exhibition of student poster*, а у одговарајућем пољу (532a) наслов је „преведен“ ради лакшег претраживања. Нема података ни о издавачу нити о штампарии. На плакату је евидентирано „двоструко“ ауторство. Графички дизајнер, Владимир Страјнић, аутор је и фотографије на плакату. Ауторство на плакату је означено кодовима (410a - графички техничар) и (600a - фотограф).

II Закључак

Увид у некњижни фонд Библиотеке Матице српске и електронску каталогизацију плаката, намеће као закључак потребу да законске одреднице о обавезном примерку морају да се односе и на ову грађу. Тиме би се фонд континуирано попуњавао, а подаци неопходни при каталогизацији ове грађе били би транспарентнији.

Поставља се, као све реалније, и питање даље бриге о овој, по својој материјалној природи, веома осетљивој грађи, као и питање каталогизације нових облика обавештавања који преузимају улогу плаката.

Према речима Мориса Рикардса, плакат је репродукција, производ потрошачког друштва и његов инструмент. „он не почиње са Трајановим стубом, него са Гутенбергом...“¹³

Та чињеница покреће питање судбине плаката када он „иступи“ из Гутенбергове ере. Плакати су већ прешли на ТВ екране, билборде, банере. Њихове ангазоване или софистициране поруке постале су садржај мејлова и СМС порука. Превасходно статичан, плакат је кренуо „у покрет“. С једне стране је то питање новог естетског тумачења, с друге, библиотечке, како евидентирати и каталогизирати „нови плакат“? Једна од претпоставки је да ће „чување плаката“ прећи у дигиталне сфере.

„Графички дизајн“, каже Гордана Поповић-Васић, „практична уметност, прво и јефтино средство пропаганде, пратио је општа кретања у уметности, али нешто спорије... То је уметност у служби информације, визуелна сублимација одређеног производа...“¹⁴. Упркос бројним теоретичарима, ова дисциплина још није, са позиције форме и садржине и њиховог међусобног утицаја, „прочитана“, као што ни њено архивирање још није доследно и безбедно.

Ипак, уметност у „служби информације“ још је на снази. Од литографија Жила Шереа до уличних билборда, јер „the post is banner, an emblem, a sign: *in hoc signo vinces*.“¹⁵

¹³ M. Rikarsd, 3.

¹⁴ Гордана Поповић-Васић, „Између страха и одушевљења: примери графичког дизајна у Србији 1950-1970“, у *Галерија Графички колектив, Београд, 22. јун – 18. јул 2009* (Београд: Графички колектив, 2009), 11.

¹⁵ Joan Barnicoat, *Posters: a concise history* (London: Thames & Hudson, 2003).

Posters of Fine Arts Events in Novi Sad

Summary

Poster, propaganda tool created in the seventies of the 19th century, in modern librarianship is an important information asset. Novi Sad arts events, traditional (*NS salon*) and modern (*World biennial student posters*) are promoted, among other things, with these units of Non-book library materials. Visually attractive materials, posters expand the limits of graphic design, while being a significant resource of knowledge about the cultural scene in Novi Sad.

Key words:

poster, the Library of Matica srpska, Novi Sad, fine arts events

ЛИТЕРАТУРА

1. Арнаутовић, Александар. *Штампарије у Србији у XIX веку*. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1912.
2. Barnicoat, Joan. *Posters*. London: Thames & Hudson, 2003.
3. Библиографија Србије. *Некњижна грађа*. <http://www.nbs.rs>
4. Đardulo, Antonio. *Zaštita i konzervacija knjiga*. Beograd: Clio, 2005.
5. *ISBD (NBM)*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2006.
6. Јуџославија: моја земља и њен политички плакати. Љубљана: KD Codeer, Tretaroka, 2006.
7. Недељковић, Миодраг. *Маркетиншки приручник*. Нови Сад: Дневник, 2001.
8. Поповић-Васић, Гордана. „Између страха и одушевљења: примери графичког дизајна у Србији у периоду од 1950. до 1970. године“. У *Између страха и одушевљења*. Београд: Графички колектив, 2009.
9. Rikards, Moris. *Uspori i pad plakata*. Beograd: NIP Borba, 1971.
10. <http://www.allposters.com>

Доминика Морариу